

ПСИХОЛОГІЯ

УДК 316.46:378.11

*Римма Кириченко
(Київ, Україна)***ПЕДАГОГІЧНЕ ЛІДЕРСТВО ЯК ЗАСІБ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ
УПРАВЛІННЯ СТУДЕНТАМИ**

Дана стаття присвячена розкриттю суті понять «лідер», «лідерство», «педагогічне лідерство» в сучасній науці. Проаналізовано стилі лідерства. Основний акцент робиться на те, що у сучасній соціокультурній ситуації будь-який викладач вищої школи повинен мати лідерський потенціал щодо формування особистості нового типу: вільної, незалежної, відповідальної. Визначено ідеальний стиль викладача-лідера як засіб вдосконалення процесу управління студентами.

Ключові слова: лідер, лідерство, педагогічне лідерство, стилі лідерства.

This article is devoted to revealing the essence of the concepts of «leader», «leadership», «pedagogical leadership» in modern science. The style of leadership is analyzed. The main emphasis is placed on the fact that in a modern socio-cultural situation, any teacher of higher education should have a leadership potential in the formation of a person of a new type: free, independent, responsible. The ideal teacher-leader's style is defined as a means of improving the student management process.

Key words: leader, leadership, pedagogical leadership, leadership styles.

Формування особистості майбутнього фахівця, розвиток професійних, світоглядних якостей значною мірою залежить від викладача вищого навчального закладу. Сучасний викладач повинен не тільки знати бездоганно свій предмет, але й вміти згуртувати слухачів, даючи вектор розвитку для студентів, колективу, рухаючись разом з ними. Своїми вчинками, поведінкою викладач повинен бути прикладом для наслідування, лідером для своїх студентів.

Викладач-лідер, це людина, яка повинна вміти виявляти найважливіші проблеми і сприяти роботі інших у знаходженні креативних рішень традиційних проблем. Слово «лідер» – тлумачиться, як особа, яка є достатньо авторитетною, щоб управляти групою людей. Простішими словами, це та особа – за якою люди слідує, хто згуртовує людей до дії стосовно спільної мети [6]. Лідер – це людина, яка не тільки може бути прикладом для інших, але й та, яка не стоїть на місці у власному саморозвитку, постійно рухається вперед. Найкраще процес виховання відбувається, коли викладач намагається виховувати не повчанням, а власним прикладом [2].

Так, американський дослідник лідерства Джон Адаір визначає риси, які є характерними для лідера, серед них: цілісність особистості (цінності, які

сповідуються, відображаються у вчинках), ентузіазм (емоційний підйом), твердість характеру (наполегливість, вимогливість, стійкість), справедливість (однакове ставлення до всіх), турбота про людей, любов до своєї справи тощо [5].

Вчені Бойко А.М., Кравченко Л.М. у своїх дослідженнях зазначають, що «... людина, щоб розуміти та керувати іншими людьми, має, в першу чергу знати себе та вміти керувати собою. Комунікабельність, візуальна привабливість, налаштованість на співпрацю, організаторський та творчий потенціал – якості, які базуються на адекватній самооцінці та роботі над собою» [1].

Психологічний аспект лідерства виявляється: по-перше, через психологічні здібності до лідерства конкретного керівного посадовця; по-друге, через фактичне визнання підлеглими лідерства керівника [4].

Педагогічне лідерство звертає увагу не лише на таке питання, що вивчати, але й навіщо, як і коли. Воно передбачає діалог, необхідними учасниками якого є також і студенти. З цього приводу Дж. Стіглер та Дж. Ніберт зазначають, що директори, які не керуються рішеннями вчителів «вдаються до бюрократизації стосунків з учителями, внаслідок чого викладання в таких школах перетворюється на заняття, яке визначається очікуваннями адміністрації». М. Фуллан зобразив педагогічне лідерство як розвиток культури змін, за якої «... відбувається більше хороших і менше поганих процесів»[7].

У психолого-педагогічній науці поняття «лідер» розглядається достатньо широко: це член групи, який у значимих ситуаціях здатний здійснювати особливий вплив на поведінку інших учасників; член групи з найвищим статусом, за яким визнається право приймати рішення у значущих для групи ситуаціях; людина, яка завдяки своїм особистим якостям здатна виявляти ініціативу, має значний вплив на членів соціальної групи; член групи, за яким група визнає право ухвалювати відповідальні рішення у значущих для неї ситуаціях, тобто найавторитетніша особистість, яка реально відіграє центральну роль в організації спільної діяльності і регулюванні взаємостосунків [3].

У психолого-педагогічній літературі лідерство – це типова для лідера (керівника) система прийомів впливу на підлеглих; соціально-психологічний феномен, що належить до динамічних процесів у малій групі; поняття, що характеризує відношення домінування і підкорення у групі. Лідерство є результатом дії як об'єктивних факторів (мети і завдань групи в конкретній ситуації), так і суб'єктивних (інтереси, потреби, індивідуально-типологічні особливості членів групи), а також дій лідера як ініціатора й організатора групової діяльності [3].

За К. Левіним, існують три стилі лідерства: авторитарний, анархічний (ліберальний), демократичний [3]. Авторитарним (директивним, владним) називають стиль лідерства, при якому лідер відносно підлеглих діє владно, директивно, жорстко розподіляючи ролі між членами групи, не дозволяючи виходити за їх межі і ретельно контролюючи в усіх деталях їх роботу. Протилежні авторитарному стилю лідерства характеристики має

демократичний (колегіальний, колективний) стиль лідерства. Він визначається як такий, при якому лідер прагне керувати групою спільно з підлеглими, надаючи їм достатню свободу дій, дозволяючи обговорювати свої рішення, підтримуючи ініціативу, що вони виявляють, у різних групових справах. Ліберальний (анархічний, стиль потурання) стиль лідерства – форма керівництва, при якій лідер практично усувається від активного управління групою і поводить себе так, немов він є рядовим учасником групи, дозволяє учасникам групи робити все, що їм заманеться, надаючи їм повну свободу дій. Важливо відзначити, що для груп і колективів різного рівня розвитку оптимальними стилями лідерства, що забезпечують найбільшу ефективність діяльності, є різні стилі лідерства [3], їх комбінування і взаємодоповнення.

Те, що людина (в нашому випадку – педагог), керує поведінкою інших людей та має володіти лідерськими якостями, ні в кого із сучасних дослідників і найбільш успішних практиків управління не викликає сумніву. Усі передові моделі управління характеризуються провідною роллю в них лідерства. Це моделі таких світил, як У. Едвардс Демінг, Джозеф Джуран, Пітер Друкер, Тіто Конті та ін. Лідерство в цьому випадку стосується до вищого керівництва і меншою мірою – до управління на місцях.

Педагогічний лідер делегує вихованцям повноваження і розвиває в них самостійність, бачить, розуміє і цінує в них відмінності, розвиває командний підхід до роботи і навчання, відчуття партнерства. Він вітає зміни, демонструє знання педагогічних технологій, заохочує творчий і конструктивний виклик, діє відповідно до проголошених культурних цінностей, розвиваючи і збагачуючи їх власною діяльністю.

У 1980-х роках учені і письменники Дж. Каузес і Б. Познер запропонували діяльнісний підхід до педагогічного лідерства. Вони розглядали дії та вчинки лідерів і виділили п'ять ключових моментів, кожний з яких включав такі моделі поведінки: не керувати, а спонукати людей до спільного бачення; не мотивувати, надихати людей, високо оцінювати досягнення і гідно заохочувати виконавців; орієнтувати підлеглих на перспективу, заохочувати свою сторону максимум послідовників; давати можливість іншим проявити себе, заохочувати співпрацю і допомогу послідовникам в їх індивідуальному розвитку; захоплювати людей власним прикладом і концентрувати спільні зусилля на послідовних результатах.

І.А. Зязюн додає ще один пункт: «викладач повинен бути і спеціалістом залучення учнів до своєї науки, і науковцем розвитку пошукових навичок у них».

Вищенаведені компоненти діяльності особистості педагога-лідера цілком і повністю відповідають моделі сучасної педагогічної діяльності. Вони ж склали основу педагогічної культури сучасного вчителя, бо тільки при такому управлінні можливо виховати вільну особистість.

Однією важливою вимогою до педагога вищої школи в сучасних умовах є врахування індивідуальних особливостей молоді. Їх цінностей, потреб, уявлень, що змінилися під впливом суспільних процесів в сучасній Україні. Змінюється ставлення до вищої освіти, до професій, до глибини оволодіння навчальним матеріалом, що викладається, до знання як такого.

Викладачу потрібно розуміти зміни у свідомості та цінностях студентів для того, щоб бути здатним розмовляти з ними «однією мовою», керувати процесом їх навчання та особистісного розвитку та навчати відповідно до актуальних потреб молоді. Щоб правильно керувати студентами, викладачу необхідно обрати стиль управління студентською групою. Таким чином, мета проведення нашого дослідження спрямована на виявлення універсального стилю керівництва, з точки зору студентської молоді.

В рамках поставленої мети необхідно виконання таких завдань:

- 1) провести опитування студентів та виявити, які якості притаманні ефективному викладачу-лідеру;
- 2) визначити ідеальний стиль лідерства викладачів вищої школи.

Для того, щоб дослідити ставлення студентів до ідеального стилю керівництва було проведено дослідження серед магістрів, що майже закінчили своє навчання у Київському національному університеті технологій та дизайну. В опитуванні, яке ми проводили у вигляді анкетування, взяли участь студенти-магістри першого курсу факультету індустрії моди.

В результаті було виявлено наступне:

- 80% студентів вважають ідеальним стилем керівництва – колегіальний. Це говорить про те, що студенти бажають приймати участь в процесах прийняття рішень, їм важливо бути почутими, для них є важливим результат загальної справи;

- жоден студент не сприймає стиль потурання, сучасна молодь бажає не просто працювати, а свідомо йти до поставленої мети, допомагати команді;

- хоча жоден студент не сприймає директивного стилю керівництва в чистому вигляді, колегіально-директивний вважають бачити основним в роботі з викладачами 20%. Вважаємо, що це дань традиції розуміння лідерства як авторитарної влади. Але це не є погано, тому що викладач повинен вміти проявляти жорсткість у деяких ситуаціях і приймати рішення, відповідати за них, коли інші не в змозі цього зробити.

Отже, всі студенти зійшлися на думці, що спрямовуючим в арсеналі викладача повинен стати колегіальний стиль.

Стиль лідера відрізняється гнучкістю, індивідуальним та ситуативним підходом. Викладач-лідер повинен володіти усіма стилями та вміло використовувати їх в залежності від конкретних умов, але основним стилем слід обирати колегіальний. Крім того ми показали, що є універсальний набір лідерських якостей, прийомів, що утворюють стиль, не диференційований в залежності від професійної діяльності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойко А.М. Освітній менеджмент як засіб формування педагогічної культури / А.М. Бойко, Л.М. Кравченко// Культуролог: альманах / Кафедра культурології ПДПУ імені В.Г. Короленка. – Полтава, 2008. – №1. – 186 с.
2. Наталевич Н.П. Харизматичні якості викладача вищого навчального закладу – інструмент створення соціокультурного простору майбутнього фахівця [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/5701/1/Natalevich.pdf>.

-
3. Психологический словарь / [В.В. Давыдов, А.В. Запорожец, В.П. Зинченко, Б.Ф. Ломов, А.Р. Лурия, А.М. Матюшкин, А.В. Петровский]; под ред. В.В. Давыдова, А.В. Запорожца, Б.Ф. Ломова и др. – М.: Педагогика, 1983. – 448 с.
  4. Сергеева ЛМ. Лідерство: навч. посібн. / Л.М. Сергеева, В.П. Кондратьєва, М. Я.Хромей. – Івано_Франківськ, «Лілея НВ». – 2015. – 296 с.
  5. Adair J. Develop Your Leadership Skills / John Adair. – Kogan Page Publishers, 2007. – 89 p.
  6. Leader. Wikipedia [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://simple.wikipedia.org/wiki/Leader>.
  7. Fullan M. What's Worth Fighting for in the Principalship? / M. Fullan. – New York: Teachers College Press. – 2008. – 80 p.